

АНОТАЦІЯ

Сподарик М. Б. Окрема думка судді органу конституційної юрисдикції: порівняльно-правове дослідження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з права за спеціальністю 081 «Право». – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2023.

Дисертація є комплексним порівняльно-правовим монографічним дослідженням інституту окремої думки судді органу конституційної юрисдикції. У роботі здійснено загальну характеристику інституту окремої думки судді органу конституційної юрисдикції в Україні та зарубіжних державах, визначено ознаки окремої думки судді органу конституційної юрисдикції, опрацьовано досвід держав, де діють спеціалізовані органи конституційного контролю, а також держав, де як орган конституційної юрисдикції діє загальний суд, визначено характерні особливості правового регулювання та специфіку реалізації суддями права на викладення окремої думки в кожній із держав. Проаналізовано прецедентну практику органів конституційної юрисдикції, де визначальну роль у формуванні правової позиції суду відіграла окрема думка судді. Наведено порівняльно-правову характеристику видів окремих думок та їх форм викладу, запропоновано систему ознак окремої думки судді органу конституційної юрисдикції. Понад те, обґрунтовано існування системи функцій окремої думки судді органу конституційної юрисдикції. Проведено аналіз процесу становлення інституту окремої думки судді Конституційного Суду України, відтак визначено перспективи його розвитку. Встановлено межі реалізації суддею права на викладення окремої думки, досліджено проблематику використання суддівської етики як підстави для обмеження права судді на викладення окремої думки.

У першому розділі, що присвячений теоретичним та методологічним засадам порівняльно-правового дослідження окремої думки судді органу конституційної юрисдикції проаналізовано стан дослідження інституту окремої думки судді органу конституційної юрисдикції. Встановлено методологічні засади проведеного порівняльно-правового дослідження інституту окремої думки судді органу конституційної юрисдикції виходячи з засад конституційної демократії – умов, за яких орган конституційної юрисдикції є незалежним, а судді мають право та можливість вільно викладати окремі думки.

Другий розділ дослідження під назвою «Окрема думка судді органу конституційної юрисдикції як конституційно-правовий феномен» присвячено аналізу ознак, видів та форм окремої думки судді органу конституційної юрисдикції, а також її функцій.

До ознак окремої думки судді органу конституційної юрисдикції належать: *спеціальний суб'єкт викладення* – окрема думка має бути викладена суддею органу конституційної юрисдикції, що брав участь у розгляді справи; *добровільний характер* викладення окремої думки суддею органу конституційної юрисдикції; *письмова форма викладення*; окрема думка судді *публікується разом з рішенням* органу конституційної юрисдикції (рішенням, висновком чи ухвалою); *відмінність позиції судді*, викладеній у окремій думці, від позиції більшості від складу органу конституційної юрисдикції; *відсутність юридичної сили*.

Здійснено порівняльно-правову характеристику видів окремих думок судді органу конституційної юрисдикції та проведено класифікацію окремих думок за такими критеріями: відповідно до позиції судді щодо кінцевого рішення суду, окремі думки поділяють на окремі думки згоди та незгоди («збіжні» та «розбіжні»). За кількістю суб'єктів-авторів окремі думки можуть бути викладені одним суддею або ж написані у співавторстві декількома суддями. За фактом публікації окремі думки бувають відкриті (опубліковані разом з рішенням більшості) та закриті (додані до матеріалів справи, але не оприлюднені). Відкриті окремі думки можна

поділити на анонімні, що публікуються без вказівки на автора (-ів), і такі, що публікуються із вказівкою на автора (-ів). Окремі думки також можна поділити на види, в залежності від акту суду, щодо якого їх було викладено (рішення, висновку чи ухвали). В межах дослідження виокремлено систему функцій окремої думки судді органу конституційної юрисдикції, а саме: *комунікативну функцію; прогностичну функцію; функцію сприяння зростанню якості колегіальних рішень органів конституційної юрисдикції; відмежовувальну функцію та функцію сприяння зростанню суддівської незалежності.*

Доведено існування передумов (чинників), що впливають на виникнення в судді прагнення скористатися своїм правом на викладення окремої думки. Це, зокрема, такі чинники як: строк перебування судді на посаді; його рід зайнятості до призначення на посаду судді органу конституційної юрисдикції; суб'єкт призначення на посаду; тип справи, що перебуває на розгляді. Встановлено відсутність взаємозв'язку між досвідом перебування на посаді судді та частотою викладення окремих думок.

У третьому розділі дисертаційного дослідження що стосується світового досвіду функціонування інституту окремої думки судді органу конституційної юрисдикції та перспектив його розвитку в Україні проведено порівняльно-правовий аналіз законодавства та практики викладення окремих думок судьями спеціалізованих органів конституційно юрисдикції зарубіжних держав та судьями загальних судів, що діють як органи конституційної юрисдикції, в такий спосіб поділивши досліджувані держави на дві категорії.

Окремо виділено та проаналізовано країни, де на законодавчому рівні передбачена заборона на викладення або публікацію окремих думок суддів органу конституційної юрисдикції, у зв'язку з безумовним дотриманням принципу таємниці нарадчої кімнати. Встановлено, що позиції, викладені в окремих думках в майбутньому часто стають позицією більшості. Доведено, що будь-яке штучне намагання створити видимість одностайності та за всіляку ціну обмежити суддів у

їхньому праві на викладення окремої думки не сприяє зростанню авторитету чи незалежності судової установи, та не має позитивного впливу на процес здійснення правосуддя загалом.

Додатково проаналізовано перспективи розвитку інституту окремої думки судді органу конституційної юрисдикції. В межах дослідження також встановлено, що за умови збереження тенденцій частоти та якості викладених окремих думок у Конституційному Суді України, їхній вплив на практику формування юридичних позицій суду надалі лише зростатиме, як і якість колегіальних рішень органу.

Визначено недоліки у правовому регулюванні процедури викладення окремої думки суддею органу конституційної юрисдикції, відтак запропоновано внести зміни до статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України». Зміни полягають у запровадженні обов'язкової вказівки на вид окремої думки суддею, що її виклав, з метою спрощення аналізу та розуміння рівня підтримки колегіального рішення суду.

Ключові слова: окрема думка, орган конституційної юрисдикції, Конституційний Суд України, конституційний контроль, конституційне правосуддя, конституційна реформа, конституція, судочинство, суди загальної юрисдикції.

SUMMARY

Spodaryk M. Separate opinion of a judge of a body of constitutional jurisdiction: comparative legal analysis.

A thesis for the degree of Doctor of Philosophy in Law in specialty 081 “Law”. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2023.

The dissertation is a comprehensive comparative legal monographic study of the institute of dissenting opinion of a judge of the constitutional jurisdiction body. The work provides a general constitutional and legal analysis of the institute of dissenting opinion of a judge of a constitutional jurisdiction body in Ukraine and foreign countries, identifies the features of a dissenting opinion of a judge of a constitutional jurisdiction body, studies the experience of the states which have specialized constitutional control bodies, as well as the states where a general court acts as a constitutional jurisdiction body, and identifies the distinctive peculiarities of legal regulation along with the specifics of the exercise by judges of the right to dissent. The author analyzes the case law of constitutional jurisdiction bodies where the dissenting opinion of a judge played a decisive role in shaping the legal position of a court. The author provides a comparative legal analysis of the types of dissenting opinions and their forms of delivery, and suggests a system of features of a dissenting opinion of a judge of a constitutional jurisdiction body. Moreover, the author substantiates the existence of a system of functions of a separate opinion of a judge of a constitutional jurisdiction body. The author analyzes the process of formation of the institute of dissenting opinion of a judge of the Constitutional Court of Ukraine and thus determines the prospects for its development. The author establishes the limits of a judge's right to dissenting opinion and examines the issues of using judicial ethics as a basis for restricting a judge's right to dissenting opinion.

In the first chapter, which is devoted to the theoretical and methodological foundations of comparative legal research of the dissenting opinion of a judge of a constitutional jurisdiction body, the author analyzes the state of research of the institute of dissenting opinion of a judge of a constitutional jurisdiction body. The author establishes the methodological foundations of the comparative legal study of the institute of dissenting opinion of a judge of a constitutional jurisdiction body based on the principles of constitutional democracy - the conditions under which a constitutional jurisdiction body is independent and judges have the right and opportunity to deliver dissenting opinions freely.

The second chapter of the study, titled "Dissenting Opinion of a Judge of a Constitutional Court as a Constitutional and Legal Phenomenon", is devoted to the analysis of the features, types and forms of dissenting opinions of a judge of a constitutional court, as well as their functions.

The features of a separate opinion of a judge of a constitutional jurisdiction body include: *a special subject* – the dissenting opinion must be delivered by a judge of a constitutional jurisdiction body who participated in the case; *voluntary nature* of the dissenting opinion delivered by a judge of a constitutional jurisdiction body; *written form of delivery*; the dissenting opinion of a judge is *published together with the decision of the constitutional jurisdiction body* (decision, opinion or ruling); *difference* of the position of the judge set forth in the dissenting opinion from the position of the majority of the constitutional jurisdiction body; *lack of legal force*.

The author makes a comparative legal analysis of the types of dissenting opinions of a judge of a constitutional jurisdiction body and classifies dissenting opinions according to the following criteria: according to the judge's position on the final court decision, dissenting opinions are divided into "concurring" and "dissenting". Depending on the number of authors, dissenting opinions may be written by a single judge or co-authored by several judges. According to the fact of publication, dissenting opinions can be open (published together with the majority decision) and closed (attached to the case file but not made public). Open dissenting opinions can be divided into anonymous ones, which are published without identifying the author(s), and those published with the author(s) identified. Dissenting opinions can also be divided into types, depending on the court act in respect of which they were delivered (decision, opinion or ruling).

The study identifies the system of functions of a dissenting opinion of a judge of a constitutional jurisdiction body, namely: communication function; prognostic function; function of promoting the quality of collegial decisions of constitutional jurisdiction bodies; separating function and function of promoting judicial independence.

The author proves the existence of prerequisites (factors) which influence a judge's willingness to exercise his/her right to dissenting opinion. These include, in particular, the following factors: the judge's term of office; his or her occupation prior to appointment as a judge of a constitutional jurisdiction body; the subject of appointment; and the type of case under consideration. The author found that there is no correlation between the experience of a judge and the frequency of delivering dissenting opinions.

In the third section of the dissertation, which deals with the international experience of functioning of the institute of dissenting opinion of a judge of a constitutional jurisdiction body and the prospects for its development in Ukraine, the author makes a comparative legal analysis of legislation and practice of dissenting opinions by judges of specialized bodies of constitutional jurisdiction of foreign countries and judges of general courts acting as constitutional jurisdiction bodies, thus dividing the studied States into two categories.

The author separately identifies and analyzes the countries where the legislation prohibits the presentation or publication of dissenting opinions of judges of a constitutional jurisdiction body due to unconditional observance of the principle of secrecy of the deliberations. It is established that the positions set forth in dissenting opinions often become the majority position in the future. It is proved that any artificial attempt to create the appearance of unanimity and to restrict judges in their right to dissenting opinions at any cost does not contribute to the growth of the authority or independence of the judiciary and does not have a positive impact on the administration of justice in general.

The author also analyzes the prospects for the development of the institute of dissenting opinion of a judge of a constitutional jurisdiction body. It is established that if the trends in the frequency and quality of dissenting opinions issued by the Constitutional Court of Ukraine continue, their impact on the practice of forming the court's legal positions will only increase in the future, as well as the quality of the court's collegial decisions.

The author identifies the shortcomings in the legal regulation of the procedure for delivering a separate opinion of a judge of a constitutional jurisdiction body and proposes to amend Article 93 of the Law of Ukraine "On the Constitutional Court of Ukraine". The amendments include the introduction of a mandatory indication of the type of the separate opinion by the judge who delivered it in order to simplify the analysis and understanding of the level of support for the collegial court decision.

Keywords: separate opinion, constitutional jurisdiction body, Constitutional Court of Ukraine, constitutional control, constitutional justice, constitutional reform, constitution, judicial proceedings, courts of general jurisdiction.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Сподарик М. Б. Реформування КСУ в контексті законодавчих змін 2016–2018 років. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 1 (6). С. 49–53.
2. Сподарик М. Б. Порівняльно-правове дослідження феномену окремої думки судді КСУ та ЄСПЛ. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2018. № 5. С. 29–31.
3. Сподарик М. Б. Окрема думка судді суду загальної та конституційної юрисдикції: порівняльно-правове дослідження. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2020. № 1. С. 54–57.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

Публікації у наукових періодичних виданнях інших держав

1. Spodaryk M. Separate opinion of a judge of the body of Constitutional Jurisdiction in common law countries. *Legea și viața: міжнародний правовий журнал*. 2018. No. 12/2. P. 132–135.

Тези доповідей на наукових конференціях

1. Сподарик М. Окрема думка судді органу конституційної юрисдикції: аргументи за і проти. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. XXIV звіт. наук.-практ. конф. (м. Львів, 7–8 лют. 2018 р.): у 2 ч. Львів. Юрид. фак-т ЛНУ імені Івана Франка, 2018. Ч. 2. С. 138–141.

2. Сподарик М. Функції окремої думки судді Конституційного Суду України. *Пріоритетні напрями розвитку сучасної юридичної науки*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14–15 верес. 2018 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2018. С. 24–28.

3. Сподарик М. Роль окремої думки судді конституційного суду. *Сучасний вимір прав людини: конституційний контекст. XI Тодиківські читання*: зб. тез наук. доп. і повідомл. Міжнар. наук. конф. (м. Харків, 26–27 жовт. 2018 р.) / за заг. ред. проф. А. П. Гетьмана; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Вид-во «Права людини», 2018. С. 246–247.

4. Сподарик М. Статус судді та право на свободу вираження поглядів. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: матер. XVIII Міжн. студ.-асп. наук. конф. (м. Львів, 18–19 квіт. 2019 р.). Львів: Юрид. фак-т ЛНУ імені Івана Франка, 2019. С. 66–67.

5. Сподарик М. Деякі етичні аспекти висловлення окремої думки суддею органу конституційної юрисдикції. *Проблеми державотворення і захисту прав*

людини в Україні: матер. XXVI звіт. наук.-практ. конф. (м. Львів, 6–7 лют. 2020 р.): у 2 ч. Львів: Юрид. фак-т ЛНУ імені Івана Франка, 2020. Ч. 2. С. 116–117.

6. Сподарик М. Особливості окремих думок у Федеральному Конституційному Суді Федеративної Республіки Німеччина. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: матер. XIX Міжн. студ.-асп. наук. конф. (м. Львів, 24 квіт. 2020 р.). Львів: Юрид. фак-т ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 52–53.

7. Сподарик М. Становлення та розвиток інституту окремої думки судді Конституційного Суду України. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. XXVII звіт. наук.-практ. конф. (м. Львів, 5–6 лют. 2021 р.): у 2 ч. Львів: Юрид. фак-т Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. Ч. 1. С. 124–125.

Тема дослідження була висвітлена на науково-практичному семінарі аспірантів юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (20 травня 2020 р.).